

ŞİMDİKİ ZAMAN EKİNİN GÜNEY-BATI TÜRK LEHÇELERİNDE KULLANILIŞI ÜZERİNE*

Nergis BİRAY*

Şimdiki zaman ekini almış olan filler, söylendiği anda devam eden hareketi veya olayı bildirirler. Diğer zaman eklerine göre anlattığı veya belirttiği zaman/süreç daha kısadır. Aslında o, söylenen zamana ait hareketi gösterir. İfade edilmek istenen zaman ise o kadar uzun değildir.

Şimdiki zaman konuşma sırasında devam etmekte olan hareketi, durumu ön planda tutarak başlamış da olabilir; onun sürekli aynı olan şekli anlatması yani belli bir süreçle sınırlandırılmaması da mümkündür. Nasıl olursa olsun, onun asıl farkı konuşulan zamanla ilişkili olmasıdır. Bununla birlikte söylenen zamana doğrudan katılan hareketlerin arasında da anlam farklılıkları vardır. Bu tür kendine has farklılıkları anlatmak içinse şimdiki zamanın çeşitli şekilleri kullanılır. Bu şekiller Türk lehçelerinin farklı gruplarında benzer değildir. Hatta birbirine çok yakın kabul edilen lehçelerde de şimdiki zamanın farklı şekillerine rastlamak mümkündür.

A. N. Kononov, şimdiki zamanı kendi içinde şöyle gruplandırmaktadır:

1. Şimdiki zaman
2. Şimdiki gelecek zaman
3. Sürekli gelecek zaman¹.

Şimdiki Zaman Özbek Türkçesinde şu şekilde gruplandırılır:

1. Şimdiki gelecek zaman
2. Açık şimdiki zaman
3. Sürekli şimdiki zaman².

Türkmen ilim adamlarından H. A. Maşakov'un gruplandırması biraz daha farklıdır:

1. Şimdiki zamanın I. şekli
2. Şimdiki zamanın II. şekli
3. Şimdiki zamanın III. şekli³.

M. Atacanov yine üç gruba ayırır:

1. Açık şimdiki zaman
2. Sürekli şimdiki zaman
3. Gelecek şimdiki zaman⁴.

S. Kürenov'a göre sınıflandırma şu şekildedir:

1. Genel şimdiki zaman
2. Açık şimdiki zaman
3. Sürekli şimdiki zaman⁵.

Şimdiki zamanın sınıflandırılmasını dört gruba ayıranlar da vardır. K. M. Lyubimov'un sınıflandırması bu şekildedir:

* Bu yazı "B. Çarıyarov' un *Günorta-Günbatır Türki Dillerde İşlik Zamanları*, Aşgabat, 1969" adlı eserinin 7-70. sayfaları arasının Türkiye Türkçesine genel olarak aktarılmasından oluşmaktadır

· Yard. Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bl. Öğrt. Üyesi.

¹ A.N. Kononov, *Grammatika sovremennogo tur'yetskogo literaturnogo yazıka*, M,-L., 1956, s. 223-230.

² A.N. Kononov, *Grammatika sovremennogo tur'yetskogo literaturnogo yazıka*, M,-L., 1960, s. 209-215.

³ H.A.Maşakov, *Çovdurskiy dialekt turkmenskogo yazıka*, 1949, s. 40-47.

⁴ M. Atacanov, *Türkmen Diliniñ Salır Diyalekti, Morfolojiya ve Leksika*, Aşgabat-Marı, 1958, s. 42-45.

⁵ S.A. Kürenov, *Demirgazık Kavkaz (Stavropol') Türkmenleriniñ Geleşiginde İşlikleriñ Ayratılıkları*, Aşgabat, 1962, s. 243-249..

Yayımlandığı Yer: Karaman Dil-Kültür ve Sanat Dergisi, 2007, Karaman Valiliği Yayınları, Karaman, 2007, s. 75-88.

1. nastoyaşçe-soverşayuşçeesy (Şimdiki zaman)
2. nastoyaşçee obiçnoye (Mutat, her zamanki şimdiki zaman)
3. nastoyaşçee rezul'tativnoye (Sonuç bildiren şimdiki zaman)
4. nastoyaşçee dlitel'noye¹. (Sürekli şimdiki zaman)

Özbek âlimi Ş. Şükürov'un sınıflandırması şöyledir:

1. nastoyaşçee 1'e (Şimdiki zaman I)
2. nastoyaşçee 2'e (Şimdiki zaman II)
3. nastoyaşçee 3'e (Şimdiki zaman III)
4. nastoyaşçee na –makda² (Şimdiki zaman -maqda)

Kononov ve Lyubimov –ar/-er geniş zaman ekini de şimdiki zamana katmaktadırlar. Lyubimov, bilinmeyen geçmiş zamanın en çok kullanılan –mış/-miş ekli şeklini de şimdiki zaman gruplarının içinde değerlendirmektedir.

Rusça'da şimdiki zaman terimi “nastoyaşçee vremya”dır. Azeri Türkçesinde “indiki zaman” terimi kullanılırken Türkmen Türkçesinde “hâzirki zaman”, Türkiye Türkçesinde “şimdiki zaman / hal” terimleri kullanılmaktadır.

Şimdiki Zaman Ekinin Ortaya Çıkışı: A. P. Potseluyevskiy, 1948 yılında yaptığı çalışmada şimdiki zaman eki üzerine yapılmış bütün çalışmaları topluca değerlendirir. Buradaki birkaç görüşten bahsedecek olursak:

I. F. Meninskiy “Grammatika Turcica” da eki “*geli-yürür, geli-yürüyür*”³ şeklinde açıklar. Şimdiki zaman ekinin *yürü-* fiilinden ortaya çıktığını söyler.

P. M. Melioranskiy ve Houstma da aynı fikre katılırlar. P. M. Melioranskiy Türk dilinde fiilin şimdiki zaman şeklinin de, sıfat-fiilin şimdiki zamanının da benzer eklerle ve benzer şekilde anlatıldığını ve ekin *yür-mäk (gälä yürür⁴)*'ten geliştiğini belirtir.

K. Foy, F. Meninskiy, Türkçede şimdiki zaman şeklini meydana getiren yardımcı fiilin *yori- / yoru-; yürü- / yürü-* ve *yeri-* şekillerinden meydana geldiğini söyler. Türkiye Türkçesindeki şeklin (*-yor*) *yoru- / yor-ı'* tan geldiğini; Azeri Türkçesindeki (*al-ır, gel-ir*) *yeri-*'den geldiğini öne sürer.⁵ O, *yürür*'ün sonradan ortaya çıktığını söyler.

F. E. Korş, *yatur* fiilindeki t sesinin düşmesi sonucunda *yaur* şeklinin kullanıldığını, sonra da bu şeklin kısalarak *-yor* şekline geldiğini ifade eder. Buna delil olarak da Özbek Türkçesindeki *yatur* fiilinden kısalarak oluştuğunu söylediği *yop / yap* şeklini gösterir.⁶ Potseluyevskiy, bu görüşe katılmaz.⁷ Baskakov ise bu fikri destekleyerek Demirgazık Kavkaz'da yaşayan Türkmenlerin ağız üzerinde yaptığı çalışmada *-yar / -yâr / -yor / -yör* şekillerinin ortaya çıkışını *yatur* şekline bağlar.⁸

V. V. Reşetov da şimdiki zaman şeklinin *yatmak* yardımcı fiilinden ortaya çıktığını iddia eder.⁹

N. İ. İlminskiy 1859 yılında yaptığı çalışmada bu ekin, *-dur (<dur-mak)*'tan ortaya çıktığını ve ekte *d>y* değişmesinin söz konusu olduğunu belirtir. Bu görüşe F. Müler ve M. Hartman da katılmıştır. Hatta daha sonraki dönemlerde V. Bang'da bu fikri savunur. Bang'a göre *qala-dur > qala-*

¹ K.M.Lyubimov, *Obrazovaniye, znaçeniya i upotrebleniye vremen v turyetskom yazıke*, s. 30–98.

² Ş.Şükürov, *İstoriya razvitiya glagol'nih form uzbekskogo yazıka*, Taşkent, 1966, s. 16–48.

³ A.P.Potseluyevskiy, *K voprosu o proishojdenin formi nastoyeşçego vremeni v tyurkskih yazıkah yugo-zapadnoy gruppi*, Aşhabad, 1948.

⁴ M.Melioranskiy, *Arab filolog o turyetskom yazıke*, 1900, s. LXXIII. ve s. 29.

⁵ A.P.Potseluyevskiy, a.g.e., s. 6.

⁶ F.E.Korş, *Proishodjeniyeye formi nastoyeşçego vremeni v zapadno-turyetskih yazıkah*, 1907, s.7.

⁷ A.P.Potseluyevskiy, a.g.e., s. 7.

⁸ N.A.Baskakov, *Ob osobennostyah govora severo-kavkazskih turkmenov (truhmenov)*, s. 155.

⁹ V.V. Reşetov, *O kategori nastoyeşçego vremeni v uzbekskom yazıke*, 1948, s. 31–32.

jur; kele-dür > kele-yür şeklinde bir gelişme söz konusudur. Daha sonra da u > o, ü > ö değişmesi gerçekleşmiştir. –yör şekli ise kaybolmuştur. Bu görüş Çağatay Türkçesi dönemindeki bara-dur-men ile ilgi kurmayı da sağlar. Fakat bu durumda Azeri Türkçesindeki şimdiki zaman şekli ile Türkiye Türkçesinin ağızlarındaki *bagla-yorur* ve gülü *-yörur* şekilleri açıklanamaz. Ayrıca bahsedilen dönemler d > y değişmesi için çok geç dönemlerdir.¹

V. Maksimov, üç şimdiki zaman şeklinden bahseder. *geliyör-ur* veya *geliyor-u*, *çıkıyör-ur* veya *çıkıyor-u*. İstanbul ağızında ise geliyor, çıkıyor. Bunlar sonraki dönemlerde ortaya çıkıp şu şekilde gelişmiş olmalı: *geliyörur* > *geliyöru* > *geliyor*. Kononov, Dmitriyev, Samoyloviç de bu fikri desteklerler.²

Azeri Türkçesindeki şimdiki zaman eki hakkında M. Ş. Şiraliyev şöyle der:

“Azeri Türkçesinde 1. *gelir*, 2. *geledü* şekilleri kullanılmaktadır. Bu iki şekil de “kele turur” dan ortaya çıkmıştır. Daha sonra “turur” iki ayrı şekle ve iki ayrı eke dönüşmüştür. 1. –tur, –dur; 2. –ur. Bunlardan da şimdiki zamanın *geledur*, *gelür* şekli ortaya çıkmıştır.”³

Şimdiki zamanın ortaya çıktığı dönem/zaman konusunda da farklı fikirler ortaya atılmıştır. Bir kısmına göre bu ek eski bir şekildir, bazısına göre de son dönemlerde oluşmuştur.

Bang, ekin 18. yüzyılın başlarında ortaya çıktığını söyler.⁴ Samoyloviç ve Dmitriyev ekin tek şekilli (*-yor*) olmasını da göz önünde bulundurarak son dönemlerde ortaya çıktığını söylerler. H. Bayliyev *–yar / –yâr* şeklinin fiilin zamanını ifade etme özelliği kazanan diğer şekillerden çok sonra ortaya çıktığını, 18. yüzyılda hatta XIX. yüzyılın ilk yarısında yazılan eserlerde bu şekle rastlanmadığını belirtir. Bunun yerine genellikle belirsiz gelecek zaman eki *–ar / –er*’in kullanıldığını ifade eder.⁵

Dil bilimcilerden Korş, 14–15. yüzyıl eserlerinde *–yo* zaman ekinin kullanılmadığını belirtirken Krımskiy buna katılmaz⁶, B. Atalay da bu eke Dede Korkut Kitabında rastlandığını ve yeni türemiş bir ek olmadığını ifade eder.⁷ M. N. Hıdırov ise, *–yar / –yâr* ekinin eski metinlerde görülmediğini hatta 18. yüzyıl Türkmen edebî dilinde de, Magtımgulı’nın dilinde de çok az görüldüğünü ve şimdiki kadar çok kullanılmadığını, yok denecek kadar az olduğunu belirtir. Halkın dilinde kullanılan bu ekin edebî yazı dilinde kullanılmadığını da belirtir.⁸

Şimdiki Zaman Eklerinin Kullanılışı: Türk dilinin güney-batı grubu bazı kendine ait özellikleri dolayısıyla diğer Türk lehçelerinden ayrılır. Bu farklılıklardan biri de şimdiki zaman ekinin yapılış ve kullanılışıdır. Güney-batı Türk lehçelerinde fiilin şimdiki zaman şeklini yapmak için özel ekler vardır. Diğer Türk lehçelerinde tam tersine özel ekler yoktur. Onlarda şimdiki zaman çekimi daha farklı yollarla yapılır. Bazısında zarf-fiil ekleri şimdiki zamanı anlatmak amacıyla kullanılır. Birçoğunda şimdiki zaman analitik yolla yani yardımcı fiillerin kullanılmasıyla yapılır. Mesela Tuva Türkçesinde şimdiki zamanın kendine has bir eki yoktur.⁹ Günümüz Oğuz Türkçesi lehçelerinde şimdiki zamanı oluşturan eklerin kullanılmasında bazı genellemelerin, yakınlıkların olmasının

¹ A.P.Potseluyevskiy, a.g.e., s. 7-8.

² V. Maksimov, *Opit issledovaniya tyurkskih diyalektov v Hudavendgyare i Karamanii*, 1867, s. 69-72.; A.N.Kononov, a.g.e., s.223.; N.K.Dimitriyev, *Turyetskih Yazık*, 1960, s. 46.; A. Samoyloviç, *Kratkaya uçebnaya grammatika*, s. 64., B.G.Gafarov, *Sistema spryajeniya v gagauzskom yazıke*, 1951, s. 104.; M. Ragimov, *Formi vrajeniya nastoyaçih i buduçih vremen v pis'mennih pamyatnikah azerbaydjanskogo yazıka XIV-XVIII vekov*, 1957, s. 4.; E.R.Tenişev, *Salarskiy Yazık*, 1963, s. 30-31.; İ. Necmi, *Türkçe Gramer*, İstanbul, 1929, s. 177.; J.Deny, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (Tercüme eden: Ali Ulvi Elöve), İstanbul, 1941, s. 366.; B. Atalay, *Türk dilinde ekler ve kökler üzerine bir deneme*, İstanbul, 1942, s. 338.; M. Ergin, *Türk dil bilgisi*, s. 280-281.; H. Ediskun, *Yeni türk dil bilgisi*, 1963, s. 178., vs...

³ M.Ş. Şiraliyev, *Bakı Diyalekti*, Bakı, 1957, s.93.

⁴ A.P.Potseluyevskiy, a.g.e., s. 6.; A. Samoyloviç, a.g.e., s. 64.; N.K.Dimitriyev, a.g.e., s. 46.

⁵ H. Bayliyev, *Hâzırki Türkmen diliniñ grammatikasınıñ gısqa kursı*, I bölüm, Aşgabat, 1948, s. 67–68.

⁶ A.E.Krımskiy, *Drevnosti vostoçniye*, II, Z.M.,1903, s. 216.

⁷ B. Atalay, a.g.e., s. 340.

⁸ M. N. Hıdırov, *Türkmen diliniñ tarihundan materiallar*, Aşgabat, 1962, s. 125.

yanında her bir lehçenin kendine ait farklı ekleri ve kullanışları da vardır. Bu lehçelerin hepsinde şimdiki zaman kendine ait eklerle ve belli bir çekim düzeninde yapılır. Fiil kökü + zaman eki + şahıs eki. Şimdi güney-batı Türk lehçelerinde şimdiki zaman yapan ekleri görelim:

Azeri Türkçesinde şimdiki zaman eki, ünsüzle biten fiillere **-ır / -ir / -ur / -ür**; ünlüyle biten fiillere **-yır / -yir / -yur / -yür** şeklinde eklenir. (*baxıram, yazırsan, verir, öyrenirem, sürüyürük, vs.*)

Gagauz Türkçesinde fiillere **-ar / -er** eki getirilerek şimdiki zaman çekimi elde edilir. (*alırım, geler, görerim, yollääriz, bakârlar, vs.*)

Türkiye Türkçesinde **-yor** ekiyle şimdiki zaman çekimi yapılır. Fiil ünsüzle bitiyorsa araya *ı, i, u, ü* yardımcı sesleri girer. (*bakıyorsun, yazıyoruz, görüyorum, vs.*)

Türkmen Türkçesinde ek, **-yar / -yâr** şeklindedir. (*galyarın, gelyârsiñ, bilyâris, duryar, görýärler, vs.*)

Yukarıda da gördüğümüz gibi eklerin hepsinin bünyesinde hatta ekin sonunda bir r sesi vardır. Bu da Oğuz Türkçesinde şimdiki zaman ifadesinin aslında **-ar / -er** geniş zaman eki vasıtasıyla yapıldığını, zaman konusunda anlamca bir ilgi kurulduğunu gösterir.¹

Tenişev, Çin topraklarında yaşayan bir boy olan Salarların da Oğuz Türkçesindeki şimdiki zaman ekine yakın bir şekli (*-por*) kullandığını yazmaktadır.²

Türkiye Türkçesi ve Azeri Türkçesinde şimdiki zaman yapmak için bir ek daha kullanılır. Burada fiilin mastar eki (*-mAk*) ile bulunma hali eki (*-DA*) birleşmektedir. Bu çekim isim kategorisinde yer almasına ve aitlik anlatmasına rağmen anlam bakımından şimdiki zamanı ifade etmektedir. Bu çekimde 3. şahıslara “*-Dir*” eki de getirilmektedir. (*gel-mekte, gel-mektedir*³) Türkiye Türkçesinde ek **-mAktA** iken Azeri Türkçesinde **-mAgdA, -mekde** şeklindedir. Bu ek, devamlılık bildirir.⁴

Kıpçak lehçelerinde de kullanılan **-mAktA** eki (Özbek, Uygur, vs.) Türkmen Türkçesinde yoktur. Sadece Karakalpakistan’da yaşayan Türkmenler arasında konuşma dilinde kullanılmaktadır.⁵

Bu şeklin olumsuzluğu her lehçede farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Türkiye Türkçesinde olumsuzluk eki (*-mA*) getirilerek (*sev-me-mekte-y-im*) yapılır.. Bu eki konuşma dilinde kullanan Türkmenler arasında (Dörtgöl Türkmenleri) bu şeklin olumsuzluğu yoktur. Şimdiki zamanın diğer ekinin olumsuzluğu bunun için de kullanılır. (*işlemeye / işlemiydir*)⁶.

Türkiye Türkçesi ve Azeri Türkçesinde kullanımına daha çok rastlanan bu ek, en çok 3. şahısta karşımıza çıkmaktadır. Diğer şahıslardaki kullanımı daha seyrek.

Türkmen Türkçesinde farklı bir ek kullanımıyla da karşılaşırız. Son dönemlerde şimdiki zaman sıfat-fiilleri bazı durumlarda şimdiki zaman eki gibi kullanılmaktadır. Şimdiki zaman çekiminde kullanıldıklarında sıfat-fiil ekleri kendi işlevlerinden uzaklaşıp cümlenin yüklemi olurlar. Burada sıfat-fiilin ardına *-dir, -dir* eki (**-yan+dir; -yân+dir; -yen+dir**) getirilir. II. Şahsın teklik ve çokluğunda *-dir, -dir* eki genellikle atılır. Böyle olduğunda şahıs ekleri doğrudan sıfat-fiillerin ardına eklenir.

...gızınıñ ajanını bilyändiris. // -Öwez, bilyän, yuvunyansıñız, ...vs.

Türkmen Türkçesinde şimdiki zaman çekiminde kullanılan bir de **-ya / -yâ** eki vardır. Bu ek, *-yar / -yâr*’in sonundaki r sesinin düşmesiyle ortaya çıkmış olmalıdır. Bu şekil edebî dilde de sıkça kullanılmaktadır.

...biz hâzir öyli-öyümize dargayas.

...indiden beyläk seni oglum hasap etmeyän.

□ F.G.İshakov, *Formi nastoyaşçego vremeni glagola iz'yavitel'nogo nakloneniya v tuvinskom yazıke (İssledovaniya po sravnitel'noy grammatike tyurskih yazıkov, II, Morfolojiya, M., 1956, s. 304.*

¹ A.P.Potseluyevskiy, a.g.e., s. 12.

□ E.R.Tenişev, a.g.e., s. 29.

□ A.N.Kononov, a.g.e., s. 229

□ Z.İ.Budagova, “Fe’l şekilleri ve zamanları”, *Azerbaycan dilinin grammatikası*, s. 197.

□ S.Arazkuliyev, *Garagalpagıstan ASSR-niñ Dörtgöl rayonundaki türkmen gepleşikleri*, Aşgabat, 1961, s.138.

□ S.Arazkuliyev, a.g.e., s. 230.

Şimdiki zaman eklerinin Oğuz lehçelerinde farklı şekillerde kullanıldığını gördük. Edebî dilde her birindeki kullanılış aynı eklerle olmamaktadır. Ağızlardaki durum daha farklıdır. Bu eklerin her birinin bir lehçenin edebî dilinde kullanılmazken diğerinde kullanıldığını görürüz. Örnekler:

-ır / -yır: Günümüz Azeri Türkçesinde şimdiki zaman eki olarak kullanılmaktadır. Bu ek, Türkiye Türkçesinin bazı ağızlarında da kullanılmaktadır. Gaziantep ağızlarında *geliyrim, geliyrsiñ, geliyr* şekilleri¹; Kuzey-doğu Bulgaristan'daki Türk ağızlarında kullanılan hem *-ır / -ir* hem de *-yır / -yir* şekilleri; Gürcistan'ın Yukarı Tsalki bölgesindeki Avranlo ve Cinisi köylerindeki Azeri ağızlarında *-ır* şekli karşımıza çıkmaktadır. “*Ağlayır bilbil mıdam, älemge yayıp nalasın; Siz ayıp etmäñ Zöhräni*” // “*Gözleyirmen Tahır canı*”; “*Aşığıñ köñlün alır // Gelir sallana sallana*”...vs.

Türkiye Türkçesinde kullanılan **-yor** eki de diğer Oğuz lehçelerinin ağızlarında kullanılmaktadır. Türkmen Türkçesi Ersarı ağzında, Çovdur ağzında karşımıza çıkar. Ekin sonundaki *r* sesinin düştüğü kullanılışlar da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da *geliyom, seviyoñ, gidiyom*, vs.)² Ermenistan'ın Kirovakan bölgesi Hallavar Köyü Azeri Türkçesi ağızlarında da bu kullanım vardır. *ohuyo, geliyo*. Türkmen Türkçesinin Ersarı ağzında: *alyo:n, bilyo:n*; Çovdur ağzında: *tökyo, tutyos*; Olam ağzında: *açyo, bilyo*,³ vs.

-yo eki Türkiye Türkçesinde de Türkmen Türkçesi Ersarı ağzında da tek şekillidir. Azeri Türkçesinin ağızlarında, Türkmen Türkçesinin diğer ağızlarında ekin *-yo, -yö* şekli hatta *-yo / -yö / -ya / -yâ / -ye* şekilleri kullanılmaktadır.

Şimdiki zaman yapımında kullanılan **-ı / -i / -u / -ü; -ıy / -iy / -uy / -üy** ekleri daha çok Türkiye Türkçesi Gaziantep ağzında: *geliyim, geliyñ, gelisiñ, geliy, geliyk, geliysiñiz, geliysez, geliyñiz, geliyler*; Urfa ağzında: *korhıyam, korhiy, korhısan, görısiz, görıyih, göriler*;⁴ Azeri Türkçesi Nuha ağzında: *aliyem, geliysen, görüy*, vs.; Ordubad ağzında: *yazıyam, geliysen, oluy*; bu bölgelerdeki birçok köylerde: *-ıy / -iy'dir*.

Bazı yerlerde **-ı / -i / -u / -ü** ekleri daha yaygın şekilde kullanılmaktadır⁵. Bakı: *alu, gelü, duru*; Şamahı: *geli*; Hanlar: *getiri, yetişi*; Göyçay: *oli*; Cebrayıl: *bili*; Tovuz: *ahtarısın*; Lenkeran: *danışısın*, vs.

Böyle bir durum Türkmen Türkçesinin Uşak ağzında (*alı:n, geli:n, alı:ñ, geli:ñ, alı:, geli:, alı:s, geli:s; alı:sıñız; geli:siñiz, gel-iller; alı:llar*)⁶, vs. şeklindedir.

Gagauz Türkçesinin Vukaneşt ağzında *alıy(i)m, geliy(i)m; alıysın; geliysin, geliyn, alıy; geliy; geliy(i)s, alıy(i)s; geliynis, alıynis; geliysinis; alıysınız; alıylar; geliylä(r)*⁷.

Türkmen Türkçesi Salır ağzında **-ar / -er** ekinin şimdiki zaman çekimi için de kullanıldığı görülür. (*dövra:n mennen gıtdı diyb a:gların.*) Ayrıca Ersarı ve Sarık ağızlarında **o:r // o:** değişimini de görmekteyiz: *alo:r(i)n > alo:n; alo:rsın > alo:ñ; alo:r > alo:; alo:rıs > alo:s; alo:rsıñız > alo:ñız; alo:r(lor) > alo: (lor)*, vs.⁸

¹ Ö. A. Aksoy, a.g.e., s. 186; T. Kowalski, “Kuzey-doğu Bulgaristan Türkleri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İst. 1949, s. 49.; N.N.Djanaşia, *Osobennosti reči turkoyazıçnogo naseleniya Verhney Tsalki*, Tbilisi, 1955, s. 8.

² H.A.Maşakov, a.g.e., s. 44-45.; J. Deny, a.g.e., s. 377.; B. Atalay, a.g.e., s. 340.; Ö.A. Aksoy, a.g.e., s. V.; A. Dilaçar, *Türk Diline Genel Bir Bakış*, Ankara, 1964, s. 134.

³ M. Şireliyev, *Azerbaycan Dialektologiyasının esasları*, Bakı, 1962, s. 224. H. A. Maşakov, a.g.e., s. 44-45.; H. Bağıyev, *Türkmen diliniñ olam dialektinde kâbir işlek formalarının ulanılış ayrıntılıkları*, Aşgabat, 1965, s. 44.

⁴ Ö.A. Aksoy, a.g.e., s. 156.; B. atalay, a.g.e., s. 340.; K.Edip, *Urfa Ağzı*, İstanbul, 1945, s. 49.

⁵ R.Rüstemoğlu, *Azerbaycan dili dialekt ve şivelerinde fe'l*, Bakı, 1965, s. 225.; s. 226.

⁶ C. Amansarıyev, *Türkmen diliniñ Yomut şivesiniñ demirgazık gepleşikleri*, 1954, s. 145–153.

⁷ L. A. Pokrovskaya, *Grammatika gagauzkogo yazıka, Fonetika i Morfolojiya*, M., 1964, s. 179-180.; B. P. Tukan, *Bulkaneştskiy dialect gagauzkogo yazıka*, Kişinev, 1965, s. 15.

⁸ M. Atacanov, *Türkmen diliniñ salır dialekti Morfolojiya ve leksika*, Aşgabat-Marı, 1958, s. 42–45.; A.P.Potseluyevskiy, a.g.e., s. 12.; N. Nartıyev, *Türkmen diliniñ salır dialekti*, Çarçev, 1959, s. 127-129.

Bu tür durumlara Türkiye Türkçesi ağızlarında da rastlanmaktadır. Balkanlardaki şimdiki zaman eki **-er**'in (*acer, gidersin, vererer, isteris, koyer*) Kilis'te **-or > -o** (*gelorum, gelorsuñ, gelor, geloñ, geloruk*), vs.⁹ şekliyle karşılaşıyoruz.

Azeri Türkçesinin Gazah ağızı, Kedebe ve diğer bölgelerin bazı köylerinde zaman eki **-ar / -er / -or / -ör** şeklindedir. *yateram, gelerem, alersañ, yaterih, vurorsunuz, çüşörsen, alersıñız*, vs.¹

-yö:r > -yö: eki, Türkmen Türkçesi Ersarı, Salur ağızları yanında Ermenistan'da yaşayan bazı Azeri ağızlarında da görülmektedir. *göryö:rler, etyö:*² ...

-adı / -a(ä)di / -adu / -edü şekli, Azeri Türkçesi Guba ağızı, Derbend ağızı, Haçmaz, Hudata, Gonagkend, Deveçi bölgeleri ağızlarında, Bakı, Mereze, Ali Bayramlı bölgeleri ağızlarında kullanılmaktadır: *aladam, alasan, aladı (du), gidedug(h), gidesüz, geledük*. Türkmen Türkçesi Nohur ağızında: *aladı, bileği, geledi*; Hasar ağızı: *aladı, Nerezim ağızı: aladu*, Karakalpakistan'da yaşayan bazı Türkmen ağızlarında: *aladı, bileği*³ şeklinde kullanılmaktadır. **-adı / -edi** eki aslında Kıpçak lehçelerine aittir. (*-a/-e zarf-fiil eki + -dl* (<-Dir < durmak, turmak) şeklinden ortaya çıkmıştır. Oğuz lehçeleri içinde Azeri Türkçesinin bazı ağızlarını saymazsak bu ekin kullanılışı sadece 3. şahsın çekiminde karşımıza çıkar.

-adır / -edir: Eski eserlerde ve günümüz Türkmen ağızlarının bazılarında var. Şiraliyev'in de belirttiği gibi bu ek, XVI. yüzyıldan sonra yerini günümüzde kullanılan şimdiki zaman ekine bırakmıştır. Bu ekin Türkmen Türkçesinin XVIII-XIX. yüzyıl yazılı eserlerinde ve halk yaratıcılığına ait eserlerde kullanıldığını görüyoruz.⁴

-ya / -ye / -yer: Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesinin ağızlarında kullanılmaktadır. Türkmen Türkçesi Salar, Yomut boylarının kuzey ağızlarında, Karakalpakistan'da yaşayan Dörtgöl Türkmenlerinin ağızlarında, Manış ağızında, Gürcistan'daki bazı Azeri ağızlarında ekin bu kullanımına rastlıyoruz. **-yer** şekli sadece Sakar ağızındadır.⁵ Türkiye Türkçesinin Birecik, Urfa ağızları, Gerede, Mengen, Safranbolu taraflarının ağızlarında **-ya / -ye** şekline rastlanmaktadır: *geliyem, geliye, gidiye*.⁶

-ay / -ey: Türkiye Türkçesi ağızlarından İştıp ve Üsküp ağızında; Adakale Türk ağızında (*geley, gidey*); Azeri Türkçesi Ayrıım, Mugan, Ordubad ağızları ve güney Azerbaycan'ın bazı ağızlarında; Astrahanbazar bölgesinin Hanagah, Külmemmedli ağızlarında kullanılmaktadır. Ayrıım ağızında **-ey / -oy / -äy; -eyr / -oyr / -äyr** şekilleri de kullanılmaktadır.⁷

-ad / -äd: Bakı, Novhanı, Corat, Hökmeli, Gobu ve Guzdek, Agamemmedli ağızlarında kullanılır. *aladam, alasan, aladı, aladuh, alasuz, aladı*.⁸

-atdı / -ätđi: (*-a/-e zarf-fiil eki + t elementi + -dı / -đi < turur* şeklinden). Azeri Türkçesi Guba ağızı, Bakı'nın Corat köyü. *bahatdı, kedätđi*, vs.

⁹ T. Kowalski, a.g.e., s. 494.; Ö.A. Aksoy, a.g.e., s. 156.

¹ R. Rüstemov, a.g.e., s. 220.; M. Şireliyev, a.g.e., s. 223.; B.P.Sadıkov, *Kedabekskiye govori azərbaycanskogo yazıka*, Bakı, 1964, s. 22.; vs...

² A. Annanurov, R. Berdiyev, N. Durdiyev, K.Şamıradov, *Ersarı Dialekti*, (elyazması), s. 278-279.; G. Meñliyeva, *Türkmen diliniñ sakar dialektinde işlikler*, Aşgabat, 1964, s. 83.; M. Şireliyev, a.g.e., s. 224.

³ R. Rüstemov, a.g.e., s. 227-230.; R. Rüstemov, *Guba Dialekti*, Bakı, 1961, s. 147-150.; M. Şiraliyev, a.g.e., s. 220-221.; B. İbragimov, *Govori rayona Marazı*, Bakı, 1949, s. 8.; A.P.Potseluyevskiy, a.g.e., s. 50-51.; H. Muhiyev, *Nohur dialektiniñ morfoloğik ayrıntılıkları*, Aşhabad, 1959, s. 73.; A.P.Potseluyevskiy, a.g.e., s. 50.; S.Arazkuliyev, a.g.e., s. 143.

⁴ M.N. Hıdırov, *Türkmen diliniñ tarihından materiallar*, Aşgabat, 1962, s. 125.

⁵ A.P.Potseluyevskiy, a.g.e., 49. sah.; G. Kul'manov, *Geoklenskiy dialekt türkmenskogo yazıka*, Aşgabat, 1960, s. 136-137.; G.Meñliyeva, a.g.e., s. 83.

⁶ B. Atalay, a.g.e., s. 340., Ö.A.Aksoy, a.g.e., s. V.

⁷ M. Şireliyev, a.g.e., s. 223; R. Rüstemov, a.g.e., 223-224; K.T.Ramazanov, *Sal'yanskiy dialekt azərbaycanskogo yazıka*, Bakı, 1956, s. 12.; T. Kowalski, *Osmanisch-Türkische Dialekte Enzyklopaedie des İslam*, Leiden, 1934, s. 1007.; B. Atalay, a.g.e., s.340; B. P.Sadıkov, a.g.e., s. 21-22.

⁸ M. Şiraliyev, *Bakı Dialekti*, 2. çapı, Bakı, 1957, s.93; K.T.Ramazanov, *Morfologiya (Azerbaycan dilinin Mugan grupu şiveleri)*, Bakı, 1955, s. 115.

Azeri Türkçesinde şimdiki zamanın sentaktik yolla yapılışı da vardır. *Ala dökäm, ala döksän, gälä döyik, gälä dökik*, vs.⁹

Şimdiki zamanın analitik yolla yapılması Türk dilinin Kıpçak lehçelerine ait bir özelliktir.

Aşağıda sıralanacak olan şekiller, Oğuz lehçelerinin hepsinde kullanılmaz:

-yorur / -yörür // -yuru / -yörü: Türkiye Türkçesi Akseki, Manavgat, Kemalpaşa, Karaman, Beypazarı/Karaşar nahiyesi, vs. çıkıyoru, geliyörü, geliyörür, çıkıyorur, yazıyoru..¹

—**eyri:** Deliorman ve Tuna boyu Türkmenlerinde (geleyri, gideyri), Trabzon ve Rize taraflarında. (gideyi, geleyi)²

-ade / -äde (-a / -e zarf-fiil eki + -de, -dä < -dı, -di < -dlr): Türkmen Türkçesi Asev ağzı. (alade, berede).

-a / -e, -may / -mey: Türkmen Türkçesi ağızlarında kullanılmaktadır. *yazmeymen, turmeymen, almeymen, baraman, gelemen*.³ Bu kullanım, tarihî kullanımın devamı niteliğindedir.

Türkmen Türkçesinde **durmak, yörmek, oturmak, yatmak** yardımcı fiilleriyle de şimdiki zaman çekimleri yapılmaktadır. Bu dört fiil ya kendi sözlük anlamında kullanılmaktadır veya yardımcı fiil olarak kullanılıp şimdiki zaman anlamı ifade etmektedir.

Bu fiiller ile ilgili olarak bazı farklılıklar da vardır. Aslında bu ekler, ardlarına *-lr* eki getirilip sonra da kısalarak belli bir fonetik değişikliğe uğramaktadırlar. Mesela; *durmak, yörmek:*

dur+ur > du(r)+ur > du:r ; yör+ür > yö(r)+ür > yö:r şeklinde kısalan bu ekler açık şimdiki zaman yaparken *du:r // yö:r* şeklinde kullanılmaktadır.

durmak, yörmek, oturmak, yatmak fiilleriyle şimdiki zaman yapılması, Türkmen Türkçesi ağızlarının çoğunda vardır. Sadece kullanılışlarında bazı farklılıklar vardır. Mesela Göklen ve Yomut ağzı gibi ağızlarda yardımcı fiilin sonundaki r sesi düşer. Teke, Sakar gibi ağızlarda ise r sesinin önündeki ünlü uzun söylenir. Zaman içindeki benzeşme sonucunda yatmak fiilinin başındaki y sesi b'ye döner. (y>b). Örnek:

*i:şlâ:p äbatı:n // i:şlâ:p yatı:n ; i:şlâ:v äotı:n // i:şlâ:p du:n // i:şlâ:p äbö:n i:şlâ:p äyö:n. çöşüp äbatı:r.*⁴

Düyeçi ağzında: *oyna:p yürä:p men; oyna:p yürä:pdir.*

Nohur ağzında: *gıgırıp durupdı.*⁵

Karakalpakistan'da yaşayan Türkmenlerin ağızlarında şimdiki zaman Özbek Türkçesindeki gibi yapılıp. Özbek Türkçesinde açık şimdiki zamanı anlatmak için bu fiillere önce zaman ifadesi kazanmış zarf-fiil ekleri daha sonra da şahıs ekleri getirilir: *turibmän, turibsän, turibdi*⁶... Açık şimdiki zaman yapma konusunda Türkmen Türkçesi, Oğuz lehçelerinden çok Kıpçak lehçelerine yakındır.

Şimdiki zaman çekiminde kullanılan şahıs eklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Türkiye Türkçesinde:	I. Tek. Şh. –um	I.Çok. Şh. –uz
	II. Tek. Şh. –sun	II. Çok. Şh. –sunuz
	III. Tek. Şh. _	III. Çok. Şh. –lar (bakıyorum, yazıyoruz, görüyorsun, geliyorsunuz, biliyor, seviyorlar)
Gagauz Türkçesinde:	I. Tek. Şh. –ım, -im	I.Çok. Şh. –ız, -iz
	II. Tek. Şh. –sın, -sin	II. Çok. Şh. –sınız, -siniz

⁹ M. Şireliyev, *Bakı Dialekti*, 1957, s. 96; R. Rüstemov, *Guba Dialekti*, s. 152-153; a.g.e., s.231.

¹ V. Maksimov, *Opıt issledovaniya tyurkskih dialektov...*, s.69-72; B. Atalay, a.g.e., s. 340.

² B. Atalay, a.g.e., s. 340.

³ A.P.Potseluyevskiy, *Dialekti turkmenskogo yazıka*, s. 50.

⁴ G. Kul'manov, a.g.e., s. 138.

⁵ H.A.Maşakov, *Türkmen diliniñ demirgazık gepleşikleri*, Aşgabat, 1952, s. 96; H. Muhiyev, a.g.e., s.75.

⁶ Ş.Şükürov, *Nastoyaşçıye i buduşçıye vremena glagola v pis'mennih pamyatnikah starouzbekskogo yazıka*, 1960, s.5.

	III. Tek. Şh. _	III. Çok. Şh. -lar, -lär (alärım,
geleriz, alärsın, gellersiniz, alär, alärlar)		
Azeri Türkçesinde:	I. Tek. Şh. -am, -em	I.Çok. Şh. -ıg, -ik; -ug, -ük
	II. Tek. Şh. -san, -sän	II. Çok. Şh. -sınız, -sınız, -sunuz, sünüz
	III. Tek. Şh. _	III. Çok. Şh. -lar, -lär (baxıram, baxırığ,
bahırsan, bahırsınız, bahır, bahırlar.)		
Türkmen Türkçesinde:	-yar, -yär için:	
	I. Tek. Şh. -ın, -in	I.Çok. Şh. -ıs, -is
	II. Tek. Şh. -sıñ, -siñ	II. Çok. Şh. -sıñız, -siñiz
	III. Tek. Şh. _	III. Çok. Şh. -lar, -ler (ayların,
alyarı, bilyärsiñ, bilyärsiñiz, aylar, aylarlar)		
	-ya , -ye için:	
	I. Tek. Şh. -n	I.Çok. Şh. -s
	II. Tek. Şh. -ñ	II. Çok. Şh. -ñız, -ñiz
	III. Tek. Şh. _	III. Çok. Şh. -lar, -ler (alyan, alyas,
bilyeñ, bilyeñiz, gelye, bakyalar)		

Şimdiki Zamanın Olumsuzu: -ma- / -me- olumsuzluk ekinin yardımıyla yapılır. **Fiil kökü + olumsuzluk eki + zaman eki + şahıs eki.** Bu çekimde de güney-batı lehçeleri arasında bazı farklılıklar vardır.

Türkiye Türkçesi: *bakmıyorum, almıyorsun, gelmiyor, almıyoruz, bakmıyorsunuz, sevmiyor.*

Gagauz Türkçesi: *almäärim, almääriz, almäärsın, almäärsıñız, almäär, almäärlar.*

Azeri Türkçesi: *baxmıram, baxmırığ, baxmırsın, baxmırsınız, baxmır, baxmırlar.*

Türkmen Türkçesi: *almayarın, almayarı, gelmeyersiñ, gelmeyersiñiz, almayar, almayarlar.*

Diğer şekillerle ilgili olarak şunlar eklenebilir. Azeri Türkçesinin bazı ağızlarında olumsuzluk eki **-mı, -mi, -mu, -mü** (*almıram, işdämırix, gurmırsan, bürümürsüz*). Bazı ağızlarda **-mly** (*almıyam, gurmıysız*)

Türkiye Türkçesi Urfa ağızında: *korhmiyam, gormiyem.* Gaziantep Nizip ağızı: *gelmeym, görmeym, vs...*

Olumsuzluğun "yok" kelimesiyle yani sentaktik yolla yapıldığı da görülür. Burada "*An sıfat-fiil eki + iyelik eki + yok kelimesi*" şeklinde bir birleşimden söz edilebilir. Örnekler:

al-an+ım yok > al-a(n)+(ı)m+(y)ok > alamok

gör-en+iñ yok > gör-e(n)+(i)ñ+(y)ok > göreñok.¹ Örnekler.

Şunç(a) ðelimi g'aldırsamam maşı:llarıñ bi:räm duranyok.

G'ara telpek geyen a vilen ketd(e) a a:dam bolano:k'.

Bazen kullanışta ikizleşme de olabilir. *alañok // alañño:k. geleño:k // geleñño:k.*

Şimdiki Zamanın Soru Şekli: Güney-batı Türk lehçelerinde soru **-mı, -mi** ekiyle yapılır.

Türkiye Türkçesi: *bakıyor muyum?, bakıyor musunuz?*

Gagauz Türkçesi: *geler miyim?, aler miyiz?, alär mısın/sın mı?*

Azeri Türkçesi: *baxırammı?, oxuyurugmu?, isteyersenmi?*

Türkmen Türkçesi: *alyarınmı?, gelyärismi?*

Soru eklerinin fillere eklenme şekillerine göre yani onların şahıs eklerinden önce veya sonra gelmelerine göre, Oğuz lehçelerini ikiye ayırmak mümkündür:

1. Türkiye Türkçesi ve Gagauz Türkçesinde soru eki şahıs eklerinden önce gelir. *Fiil kökü+zaman eki+soru eki+şahıs eki.*

2. Türkmen Türkçesi ve Azeri Türkçesinde ise soru eki şahıs ekinden sonra gelir. *Fiil kökü+zaman eki+şahıs eki+soru eki.*

¹ P.Azımov, *İsimdeş işlikleri yasayan suffiksler*, Aşgabat, 1947, s.122.

Soru eki Azeri Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde **-mı, -mi, -mu, -mü**'dür. Gagauz ve Türkmen Türkçelerinde **-mı, -mı'**dir. Ayrıca soru eki, Türkiye Türkçesi ve Gagauz Türkçesinde kelimedenden ayrı yazılırken diğerlerinde birleşik yazılmaktadır. Bu imlayla ilgili bir meseledir.

Şimdiki Zaman Eki Almış Fiiller Hangi Anlamı Verirler? Metindeki kullanışlarına göre şimdiki zaman çekimindeki fiiller farklı anlamlara gelirler.

1. Tam söylendiği anda yapılan, sürekli yapılan hareketi, durumu bildirirler. Türkmen Türkçesinde bu durumu anlatmak için daha çok *durmak, yatmak, yörmek, oturmak* yardımcı fiilleri kullanılır.

...*märekanîñ daşında seslerini çıkarman, diñ salşıp oturlar.*(TmT)¹.

Şimdiki zaman çekimindeki diğer fiiller de bu anlamda aktif olarak kullanılırlar. Bu durum güney-batı Türk lehçelerinin tamamına aittir.

Ele siz de yahşı gullug edirsiniz. (AT)

Anayı bubayı pek dinlemiyorlar. (TT)

Fiillerin ikinci bir grubu da söylendiği anda olan sürekli olmayan hareketi, durumu gösterirler.

Piyoner Elbeye komandanlıg terefinden teşekkür e'lan edirem. (AT)

2. Şimdiki zaman çekimindeki fiiller söylendiği an ile belli derecede bağlı olan veya bağlı olmayan sürekli hareketi anlatırlar. Türkmen Türkçesine dair yazılan eserlerde "genel şimdiki zaman" (umumi hâzirkî zaman) terimi ile adlandırılan bu şekil aşağıdaki gibi hareketleri veya durumu gösterir.

a. İnsanın hayatında daima olan bazı olaylar, hareketler sadece söylendiği anla ilgili değildir, onlar önce de böyle olmuştur, şimdi de böyledir, hayat tecrübelerinin gösterdiğine göre gelecekte de şüphesiz böyle olacaktır.

Bu zehrmar içki ile gumar esiri olan adamda namus da galmır. (AT)

Orasını doktorlar biliyor. (TT)

Şadurdu söwdager, söwda diyânleri sıyasata bağlı zat bolyar. (TmT)

b. Çeşitli sahalardaki ilmî durumlara ait belirlemeleri anlatır.

Durmuşu ya-da hıyalı hesiyetde bolup, yaddan aydılıyan eserlere ertekiler diyilyär. (TmT)

c. Ata sözü, deyim, aforizmler gibi anlatmalarda gösterilen hareketi, olayı anlatır.

Altı kardaş biri-birin koulääär. (GT)

Demek balık baştan kokuyor. (TT)

Men gaçyarin-ol kovyar – Kölege. (TmT)

ç. İnsanların belli bir grubunun veya değişik şahısların farklılıklarını gösterir.

Ana gelbi her zaman gorhmag ve titremek üçün bir behane tapır. (AT)

Bir kemis yeri bolan adamlar müynli bolyarlar. (TmT)

Hareketin veya olayın devam etme özelliği her zaman aynı değildir. Bu açıdan da onları ikiye bölmek mümkündür:

1. Bazı işler veya olaylar belli bir zaman sürecinde ara vermeden devam eder. Bu tür fiiller aslında durum gösterirler.

...*onun emeyine göre giymet verilir.* (AT)

Ben Süreyya'yı seviyorum. (TT)

Olar biziñ yurdumuzı koloniyal yurt hökmünde saklacak bolup can çekyärler. (TmT)

Her adamın üreendä palı Leninim yaşär. (GT)

2. Bazı işler belli bir zaman dairesinde gerçekleşirler fakat bu iş veya hareket kısa süreliğine de olsa kesintiye uğrar.

Dağ keçileri...çoh vaht dağların keçilmez yerlerinde otlayır. elçatmaz gayaların altında yatıb dincelirler. (AT)

Ben sade fermadayken donun üstüne giyiyorum onu. (TT)

Ol gorkulı bir garı "av" diyen bolup timisgenip, sümsünip gezyär,...(TmT)

¹ Kısaltmalar: TmT: Türkmen Türkçesi; AT: Azeri Türkçesi; GT: Gagauz Türkçesi; TT: Türkiye Türkçesi.

3. Fiiller tekrarlanan hareketi, durumu gösterirler. Hareketin tekrarlandığı çeşitli vasıtalarla gösterilir.

a. Şimdiki zamandaki durmak yardımcı fiili gelir veya bir fiil tekrarlanarak kullanılır.

Kız benden ötürü hep atıp duruyor dünürçüleri. (TT)

Ol eylesine agdarılıyar, beylesine agdarılıyar, nâme etmelidirini oylanyar. (TmT)

b. Cümlede açık şimdiki zamanı anlatan *her dakikada, her gün; her günde, her ayda, ayba-ay, her yıl, her yılda, yılında* gibi kelimeler de kullanılır.

Men başımı her ilde bir defe gırxdırırım. (AT)

Biziñ-e düyelerimiz iki yıldan bir botlayar. (TmT)

O birkaç vakıttır deyiver ki her akşam geliyor. (TT)

c. Hareketin, işin tekrarlandığını gösteren *yene, yine-de, kâte, çendan, kâwağtlar, yığı-yığıdan, tiz-tizden hâli-şindi, günde-günaşa* gibi zarflar getirilir.

Kün-küne benzemir. (AT)

Hastayım diye o bu sıra sık sık geliyor bize. (TT)

Men kävagtlar Kâbelerde seniñ bilen oturıp çay içişimi yatlayarın –diyip, Amantâç gürrüñe başladı. (TmT)

4. Şimdiki zaman çekimindeki fiiller tasvirlerde, piyes gibi oyunlarda olayın gidişini açıklamak amacıyla yazar tarafından sıkça kullanılır.

Şen bir hava çalır, bu zaman gapı açılır. (AT)

Duvar da zar zor bir gaz lambası ışıldıyor... Ömer...duvara dayanmış sagare sarıyor... (TT)

Âriniñ yoluna garayar. Perde açılıyor. (TmT)

5. Fiiller geçmiş zaman anlamında kullanıldığı zamanlarda, anlatıcı, söylediklerini ilgi çekici kılmak, dinleyicinin dikkatini daha fazla çekebilmek, olayı iyi canlandırmak, etkili kılmak için olanları şimdiki zamanda olmuş gibi anlatır. Bu durum genellikle masallarda, rivayetlerde kullanılır.

Künlerin bir küninde bir Merd olur, bir Namerd. Bir kün Merd sefere kedir, Namerd onun dalına düşür... (AT)

Koyâr Kalina çölmää sütlän korlar üstünä da başlâr üflemaa, üflää korları, onnarsa yanmäärlar. (GT)

Değirmenden gece dönen evine dönmüyor. Dönen olursa un yüzü görmüyor. (TT)

...ol piriñkä barıp, köpegi hem gapıda dañıp goyyar-da, salam berip, içerik giryâr. (TmT)

Hatta hayatta gerçekten olmuş olaylar, resmî olaylar anlatıldığında da şimdiki zaman çekiminin kullanılmasına sık sık rastlanır.

...burjuva kadet partiyası üzvlerini “ahmag pingvinler” adlandırır. (AT)

Savetlere katılıyor, gazete ve dergiler çıkıyor. (TT)

Agahan yaşlıkda ata-enesinden mahrum bolup yetim galyar. Ol garıp agasınıñ elinde terbiyelenyâr. (TmT)

6. Bazı durumlarda gelecek zaman anlamı da verir:

a. Cümlede zaman bildiren kelimeler vardır:

Men sabah kände yola düşürem. (AT)

—Hayriye, yarın sizin tarafa gidiyorum, dedim. (TT)

Yene-de bâş günden biyolojiya kabinası hem tayyar bolyar. (TmT)

b. Hareketin gelecek zamana ait olduğunu cümledeki öğelerin sıralanış farklılığı gösterebilir. Soru veya şartlı birleşik cümlelerin yüklemi olarak kullanılır.

-Menin paltarımı sen neyleyirsen ahı? (AT)

Sen neden erken gidiyorsun, Zeliha abla, köyde işin mi var yoksa? (TT)

Yeke salkın yel bolsa, harman tayın bolya. (TmT)

Gaygısız Atabayeviñ gelcek habarı önünden yayrapdı: -Gaygısız haçan gelyä? –Gaygısız nâme için gelyä? (TmT)

Türkmen Türkçesinde şimdiki zaman sıfat-fiillerinin ardına *-dır/-dir* eklenmesiyle yani *-yandır / -yändir* eki vasıtasıyla yapılan fiillerin kullanılmasında anlam açısından aşağıdaki gibi farklılıkların olduğu hissedilir:

a. İşin, hareketin söylendiği zamanla belli derecede bağlı olmasına rağmen söyleyici bunun gerçekten böyle olduğuna tam inanmayabilir. Şüphe vardır. Bu anlamı kazandığında onun yerine *-yar / -yâr* ekini kullanmak mümkün değildir.

Belki, yaşulı hem häzir tövereginiň gözel görnüşini sınlap, özüniň yigitlik döwrüni yada salyandır, belki, ol bu gözel görmüş bilen hoşlaşyandır. (TmT)

Narca napa içinden: "Miradıň ızını göresi gelyändir" diyip pikir etdi. (TmT)

b. Yukarıdakinin tersine, söyleyici işin, hareketin ortaya çıkarılışından şüphelenmez, gösterilen durumun hakikaten öyle olduğuna inanır. Ama her nasılsa o olayın ortaya konmasında kendisi şahit olarak bulunmaz. Bu anlam baskın olduğunda *-yandır / -yändir* eki yerine *-yar / -yâr* eki de kullanılabilir. Fakat bu durum cümlelerin yapısında değişikliğe sebep olur. Çünkü *-yar / -yâr* ekini alan fiillerde söyleyicinin işe şahit olarak katılmadığı konusundaki anlam hissedilmez.

-Yoldaş Atabayev, yagdayı siz bize görä, belki, gowurak bilyänsiňiz. (TmT)

Hoşgeldi äwmezlik bilen: "-Öwez, bilyän, yuwunyansiňiz, ... (TmT)

Mugallımnıň gızı. Onuň yüregi gısmaz, ol her sözünü çeynäp-çeynäp, kitap okayandır. (TmT)

c. Söyleyicinin apaçık bildiği durum veya sadece söyleyiciye değil ayrıca dinleyiciye de başkalarına da malum olan hareket, olay gösterilir. Bu anlamda kullanıldığında *-yandır / -yändir* şekillerinin yerine *-yar / -yâr* eki de kullanılabilir. *-yandır / -yändir* eki eklenen fiillerin asıl farkı, hareket ve olayın ortaya çıkışını özellikle belirterek göstermeleridir.

-Hawa, hocam, ağacı gurt öz içinden yıyyändir. (TmT)

Hawa, gız, Umsagül, onı yerleşdirip, garamatını başımdan sowmasam, ukuda-da rahat yatıp bilyän däldirin. (TmT)

Arçın Han eşitmedim diyme: iki at depişende, arasında eşek ölyändir. (TmT)